

॥ श्रीउपदेशग्रंथावलि ॥

॥ अंक छपनमो ॥

॥ आत्मदेवने पुनः स्वाराज्यप्राप्ति* ॥

वस्तुनिर्देशरूप मंगल.

दोहरे.

आत्मदेव सै एव आ, मदानिद्रा अशान;

ते गये स्वाराज्य भजे, ने सुप्तरूप मदान्. १

१८७६ (शके १८४१) अर्तिकसुदि पूनम. आवृत्ति पहेंली. प्रति २०००
—प्रह्लनिष्ठ महाराज श्रीमन्नथुरामशर्मा. भीलप्या. डाटियावाड.
शासुओने मनन करवाभाटे विनामूढ्ये आपवा प्रकट करनार
।गण देवण लाकडावाणा. जेडीआ जग्नर, करायी. सिध.

अभेदावांढ—पीरमशारेड उपर धी निर्भग प्रीन्टिंग प्रेसमां
लखुभाष धश्वरभाष त्रिवेदीजे छाप्यु.

ગુજરાતી કોપીરાઈટ મંત્રાલય
આત્મદેવન અધિકાસુરાર્દિએ સ્વારાજ્યથી ભ્રષ્ટ્ર કર્યાનેવા કર્યા
સોરઠા.

આત્મદેવ મહારાજ, સ્વારાજ્યે આરદ હતા;
સૌના તે શિરતાજ, રાત્રુ કેમ હતો નહિ. ૧
રે'તા સાંતિ સદાય, વ્યકુલતાનો લેશ નહિ;
નો'તું દુઃખ જરાય, પરમાન્દે રાજતા. ૨
વાણીથી ન વળાય, અનુપમ વૈભવ એમનો;
બેના સદશ ગણાય, એવું કેમજ હતું નહિ. ૩
અકસ્માત એક વાર, આવી નિદ્રા^૧ એમને;
અતિ અનર્થ તે વાર, આવીને ઊભો થયો. ૪
આળ્યો અંધક-અસુર,^૨ એકાએક ક્યાંઈધકી;
વ્યાખ્યું તમસ પ્રચુર, કાંઈજ સૂઝ પડે નહિ. ૫
આત્મદેવનું બાન, વ્યાપકતાનું દૂર થયું;
પરિચિન્નતા-માન, એકાએક ઉદે થયું. ૬
સુવર્ણ તામ્ર ને લોહ, -જેવા ધરમાં^૩ સ્થિતિ થઈ;
ઉપજ્યો એવો મોહ, ધરને નિજરૂપ માનિયું. ૭
ત્યાં કદપક-અસુર,^૪ આળ્યો પંચાસુરમહિત;
શબ્દરાગ અસુર, સ્પર્શરાગ અસુર વળી. ૮
રસાનુરાગ અસુર, રૂપરાગઅસુર તથા;
અંધરાગ અસુર, નામ હતાં પાંચેતણાં. ૯
નામરૂપાદિ પ્રેત, અસંખ્ય સાથે આવિયાં;
અમાજ રાય અચેત, સંધળી સમજ્યુ જોધને. ૧૦
ધરને ગણી નિજરૂપ, તેમાં તે કેદી થયા;

૧ સ્વરૂપવિસ્મરણરૂપ અજ્ઞાન. ૨ આવરણ. ૩ ઠારણ, સદ્ગત
ને સ્મૃત એ ક્યુ છરીસેમાં. ૪ ચિત્ત.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૮૫૪૫ વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ ઉપદેશ, શિક્ષણ

વિષય ૬-૧૧

- અમુર-આગાનુરૂપ, સતત હવે તે વગતતા. ૧૧
- અમંગપણાનું જ્ઞાન, કાંઈ તેમને નવ રહ્યું;
શુચિપણાનું જ્ઞાન, તે પણ બૂઝ્યા સર્વથા. ૧૨
- બૂઝ્યા અમર્ત્યભાવ, મર્ત્યભાવમાં સ્થિત થઈ;
વિસર્ગી અજડસ્વભાવ, સ્વભાવ જડ નિજ માનીને. ૧૩
- સુખરૂપ હતા સદાય, તે હવે દુઃખમય થયા;
અજત્વકેરું જરાય, સ્મરણ રહ્યું નહિ તેમને. ૧૪
- સ્વાધીનતાનું જ્ઞાન, બૂલી ગયા તે સર્વથા;
પારતંત્ર્યનું જ્ઞાન, સ્મરણમાં દહ થયું. ૧૫
- અક્રમતાનો લેશ, અનુભવમાં આવે નહિ;
અમુગના આવેશ, ખેંચે દશ દિશ તેમને. ૧૬
- નોતી ચિંતા લેશ, તે ચિંતામાં ડુબિયા;
નિર્ભય હતા હમેશ, તે સત્ર બયબીત થયા. ૧૭
- ખેદદુઃખનું જ્ઞાન, કદી થતું નહિ જેમને;
ત્યાં જાગ્યું તોફાન, ખેદદુઃખનું સર્વકા. ૧૮
- પૂર્ણકામરૂપ જેહ, તેમાં ઉપજી કામના;
ખજાના લાગ્યા તેહ, વ્યાકુલતાનો માર નહિ. ૧૯
- અવિકૃતમહી વિકાર, લાગ્યા બહુ બહુ ભાસવા;
શીતલતા ન લગાર, તૃણામિ જાળ્યા કરે. ૨૦
- સંમ નીચનો થાય, સંમીતી પડતી કરે;
સુખની આશ ત્યજ્ય, દુઃખના કુંસર પક્ષી પડે. ૨૧
- સાંતિવૃત્તિની આશ, ત્યાં થી ચીતે રાખવી ?
નિત્ય નિત્ય થતું નિરાશ, ઉઠા નિસાસા મૂકવા. ૨૨
- અમારને ધર જાય, ત્યાં સુમધ ક્યાંથી મળે ?
કાંઈકનાં ફલ જાય, મોહુ ચીડુ આપ કેવ ? ૨૩

શીતલ કરવા દેહ, બેસે અમિપાસ જઈ;
 મૂરખ કહીએ તેહ, હેતુદલ^૧ સમજે નહિ. ૨૪
 ગંગાજલને થાય, સ્પર્શ સુરાના પાત્રનો;
 તેનું ગૌરવ જાય, દિજ તેને અડકે નહિ. ૨૫
 હૃદયું ચંદન હોય, તે ઇંધનમાં જઈ પડે;
 બાળે તે સૌ દાય, આદર ન કરે એહનો. ૨૬
 અમિને જો થાય, નીચ લોહની સંગતિ;
 ઘણનો મારજ ખાય, ભૂલતણું ફલ ભોગવે. ૨૭
 ગરીબ ગાયને થાય, હરેડી ગા'નો સંગ જો;
 તે પણ ધોકા ખાય, ગળામાંહી ડેરા પડે. ૨૮
 આત્મદેવની આમ, અંધકાનુજે^૨ સ્થિતિ કરી;
 ભૂદ્યા ભાન તમામ, પરવશતામાં જઈ પડ્યા. ૨૯
 દારા મળી અગિયાર,^૩ આવી ક્યાંધયા અણુછતી;
 વશ કીધો ભસ્તાર, વશીકરણ જખરું કરી. ૩૦
 નામરૂપાદિ પ્રેત, દશ દિશ લાગ્યા દેખવા;
 ઉપજ્યું તે પર હેત, અધિક અનર્થ વધારવા. ૩૧
 મનઃસુંદરી એક, બીજી શ્રોત્રસુંદરી;
 ત્વકસુંદરી છેક, ત્રીજી પણ બહુ બલવતી. ૩૨
 રસના નયન ગણાય, ચતુરથી અને પાંચમી;
 ધ્રાણુગિરા કે'વાય; છઠી ને વળી સપ્તમી. ૩૩
 હસ્ત ચરણ એ નામ, આઠમી ને નવમીતણાં;
 દશમીનું અભિધાન, ઉપસ્થ કે'વાનું હતું. ૩૪
 અગિયારમીનું નામ, પાંચ એવું પડ્યું હતું;
 હતી ગરીબ તમામ, ખટખટ ઘણી કરતી નહિ. ૩૫

૧ કારણ ને કાર્યનું સારપ. ૨ વિક્ષેપાસુરે. ૩ મનસંહિત અગિયાર ઉદ્રિષ્ટો.

પાંચ શિરનો નાગ,^૧ રક્ષણ કરતો ધરતણું;
 નહિ દ્વેષ નહિ રાગ, સમભાવે તે વરતતો. ૩૬
 આત્મદેવનો રાગ, મનઃસુંદરીપર થયો;
 ઝળઝળો અતિ સોહાગ, તેથી તે સુંદરીતણો. ૩૭
 તે રમણીથી અભેદ, આત્મદેવ પામી ગયા;
 જાણે લેશ ન ભેદ, એવી એકતા થઈ ગઈ. ૩૮
 અવરાવે તે ખાચ, પાચ તેટલું જલ પીએ;
 જ્યાં દોરે ત્યાં જાય, જે કે તે સાચું મળે. ૩૯
 એ વિશુ અંધાબીત, પૂરેપૂરા થઈ ગયા;
 રહી ન રહી રીત, ભુંડું સૌ ભેળું થયું. ૪૦
 કરે નીચનો સંગ, તે પણ નીચ બને નક્કી;
 અવગા લાગે રંગ, સારું સૌ જાતું રહે. ૪૧
 અન્ય સુંદરી-સાથ, મનઃસુંદરી મળી ગઈ;
 અસુરોનો સંધાત, સાચ થયો બહુ તેમને. ૪૨
 ઓત્રસુંદરી-સાથ, મનઃસુંદરી જઈ મળે;
 બંને કરી સંધાત, આત્મદેવને ખેંચતી. ૪૩
 વિવિધ શબ્દનું જ્ઞાન, કમળી કલેશ વધારતી;
 કરતી બહુ તુકશાન, આત્મદેવના હિતતણું. ૪૪
 ત્વકસુંદરી-સંધાત. જ્યારે મનસુંદરી કરે;
 પકડી પતિનો હાથ, વિવિધ સ્પર્શમાં જોડતી. ૪૫
 નેત્રસુંદરી-સાથ, જ્યારે મનસુંદરી મળે;
 પતિને લઈ સંધાત, રૂપો બહુ દેખાડતી. ૪૬
 રસનસુંદરી-સાથ, જે મનસુંદરીને મળે;
 બંને કરી સંધાત, પતિને રસો ચખાડતી. ૪૭

મનઃસુંદરી મેળ, કરે કદી ને ધાણુથી;
 પતિને બહુવિધ સેવ, ગંધોતણી કરાવતી. ૪૮
 ગિરાહસ્તની સાથ, મનસુંદરી જ્યારે મળે;
 વચનક્રિયાની સાથ, જોડે પતિને વેગથી. ૪૯
 ચરણાદિથી મેળ, મનઃસુંદરી ને કરે;
 પતિને ગણીને ખેત્ર, ગમનદિક કરાવતી. ૫૦
 સુંદરીઓના વેગ, ભિન્ન ભિન્ન બહુ પ્રકટતા;
 નહિ પરસ્પર હેત, સૌ નિજ નિજ સ્વારથ ચહે. ૫૧
 સૌની ખેંચાતાણુ, આત્મદેવને લાગતી;
 રેતા નિત્ય હેરાન, શાંતિ સેવ્ય મળે નહિ. ૫૨
 જેમ હડકાયું જ્ઞાન, જ્ઞાન ભૂતી દોડે બહુ;
 આત્મદેવ પણ જ્ઞાન, ભૂતી નિજ ભટકે બહુ. ૫૩
 જ્ઞાનગતિ જે થાય, માથામાં કીડા પડે;
 તેવી ગતિ જણાય, આત્મદેવની એ સમે. ૫૪
 સુપુત્ર-મરણે થાય, જેવું દુઃખ માથાપને;
 તેવું દુઃખ દેખાય, આત્મદેવને દશ દિશે. ૫૫
 રૂપણુદયા જે થાય, સકલ દ્રવ્ય તેનું જતાં;
 તેવી દશા જણાય, આત્મદેવની સર્વથા. ૫૬
 ન રહ્યું તેજ જરાય, સુખ શોધ્યું પણ નવ મળે;
 જ્યાં ત્યાં દુઃખ જણાય, આત્મદેવને એ સમે. ૫૭
 રાખી સુષ્મની આશ, જેહ પ્રવૃત્તિ તે કરે;
 અંતે થાય નિસાશ, દુઃખનો અનુભવ બહુ થતાં. ૫૮
 દુર્મસની જેમ થાય, દુઃખિયા દુર્મસનોવડે;
 દુઃખિયા તેમ જણાય, આત્મસુર અસુરોવડે. ૫૯
 ખાસ જલનું પાન, કરે તપા છીપે નહિ;

- તેમ કરે દુધ્યાન, સાચી શાંતિ નવ મળે. ૬૦
 આત્મસુરે ઉપામ, શાંતિમાટે બહુ કર્યા;
 ન મળી શાંતિ જરાય, બિલ્લી વ્યાકુલતા વધી. ૬૧
 જામ્યો જામરો રોગ, ત્રિવિધ તાપનો એમને;
 મુખાભાસ-સંયોગ, કચચિત્ત કચચિત્ત થાતો હતો. ૬૨
 ઉપજ્યો અતિશય ત્રાસ, વ્યાકુલતા પશુ બહુ થઈ;
 થઈને બહુજ ઉદાસ, છાતીફાટ રુદન કર્યું. ૬૩
 આશુતોષ મા'દેવ, અદક્ષ્ય રહી તવ ખોલિયા;
 " મુણ્ડને આત્મદેવ ! વાત કહું તમ હિતતણી. ૬૪

શ્રીમહાદેવનો ઉપદેશ.

- રોવાથી શો લાભ ? તમે વિચાર કરી જુઓ;
 ઉઠો હે મહાભાગ ! યત્ન કરો દુઃખનાશનો. ૬૫
 પ્રયત્નથીજ કરાય, નાશ સરવ દુઃખોતણો;
 પરમાનંદ પમાય, પ્રયત્નથી આ વિશ્વમાં. ૬૬
 આજસ તમને પ્રમાદ, ઉદોગી સાવધ બનો;
 વચન રાખી આ યાદ, અસુરોને સત્વર હણો. ૬૭
 સ્વારાન્યનો લાભ, પુનઃ પ્રાપ્ત કરો તમે;
 ત્યજી આજપંપાજી, સદ્ય કર્તવ્યે સંચરો. ૬૮
 વિવેકાત્મ લઈ કાઢ, ફેડો અંધકઉપરે;
 કરો લેહનો નાશ, જેથી અન્ય અસુર ડરે. ૬૯
 વિવેકાત્મનું નામ, બ્રહ્માત્મ પશુ કેંવાય છે;
 નારાયણાત્મ નામ, પાશુપતાત્મ વલ્લભ એ. ૭૦
 વિવેકાત્મનો પાત, અંધકાદિ-ઉપર ચતાં;
 થામે લેતો પાત, સામા લેશ મશે તહિ. ૭૧
 કમ્પકરો નાશ, થશે નિર્વિકલ્પ-માનથી;

શબ્દરાગાદિ-નાશ, થશે દોષદર્શનાશ્ચથી. ૭૨

નામરૂપાદિ-વિનાશ, થશે તત્ત્વદર્શનાશ્ચથી;

અસુર-પ્રેતનો નાશ, એ રાંતે ઝટ થઈ જશે. ૭૩

રિપુઓતણો વિનાશ, થતાં સ્વરાજ્ય^૧ ફરી મળે;

પૂરી થાશે આશ, લેશ દુઃખ રહેશે નહિ. ૭૪

મહાવિકટ આ કામ, શ્રદ્ધાવિણુ થાશે નહિ;

માટે રાખી હામ, શ્રદ્ધાથી ભરપૂર થજો. ૭૫

રાખી અડગ ઉત્સાહ, પ્રયત્ન કરો બહુ પ્રેમથી;

શમશે સઘળા દાહ, પુનિત પરમરૂપ રેલશે. ૭૬

અંધક-કલ્પક-લાશ, લાશ અન્ય અસુરોતણી;

પ્રેતોની પણ લાશ, બંધે પછી નજરે પડે. ૭૭

એ મુંડદાંથી લગાર, ભીતિ ન તમને લાગશે;

મહિમા પુનિત અપાર, ઊલટો વધશે તમતણો. ૭૮

લેશ ન રે'શે ફેર, પછી મારાથી તમતણો;

થાશે લીલાલહેર, દુઃખના દિવસો ગત થઈ. ” ૭૯

આત્મદેવની સ્વકર્તવ્યમાં પ્રવૃત્તિ ને પરિણામ.

કહીને વચન ઉદાર, મહાદેવ મૌનજ રહ્યા;

આત્મદેવ તૈયાર, થયા તુરત નિજ કાર્યમાં. ૮૦

શ્રદ્ધા લાવી અપાર, ઉત્સાહ લાવી અતિધણો;

લાવી સદાચક્ર સાર, અસુર-નાશ આરંભિયો. ૮૧

વિવેકાશ્ચથી નાશ, કર્યો અંધકાસુરતણો;

કલ્પક-અસુર-વિનાશ, કર્યો નિર્વિકલ્પ-અશ્ચથી. ૮૨

શબ્દરાગાદિ-અંત, આણ્યો દોષદર્શનાશ્ચથી;

૧ સ્વરાજ્ય-પરમાનંદસ્વભાવવાળા પરમાત્માનો અંતઃકરણમાં

આવિર્ભાવ થતાં જીવની પરમાત્માએ સિદ્ધિ થવી તે.

- નામરૂપાદિ—અંત, થયો તત્ત્વદર્શનાસ્ત્રથી. ૮૩
- પામ્યા અમુર વિનાશ, પ્રેતો પણ વિણુસી ગયાં;
રવિનો થતાં પ્રકાશ, જેમ થાય ક્ષય તિમિરનો. ૮૪
- અમુરપ્રેત—સમાજ, શવરૂપે સૌ થઈ ગયો;
સિદ્ધ થયું શુભકાળ, આત્મદેવને આ સમે. ૮૫
- રિપુ રહ્યા નહિ એક, અડચણ કરનારો હવે;
સ્ત્રીઓતણા કુવેગ, તે સરવે અટકી ગયા. ૮૬
- બાહ્યસુખની આશ, લેશ રહી નહિ તેમને;
થઈ ગઈ ધણી નિરાશ, માત્ર જીવન ધારી રહી. ૮૭
- સમય જતાં થઈ સ્થિર, ચંચલતા સધળી ત્યજ;
ખીતાં શાંતિ—તીર, સહજવૃત્તિ આવી અતિ. ૮૮
- સુવર્ણ તામ્ર ને લોહ,—જેવાં ઘર બાંધિત થયાં;
એકપણાનો મોહ, તે સધળો જતો રહ્યા. ૮૯
- પરિચિન્નતા—ભાન, હવે લેશ પણ નવ રહ્યું;
વ્યાપકતાનું જ્ઞાન, હૃદય પામીને સ્થિર થયું. ૯૦
- સર્વે ભૌતિક લીન, ભૂતાકાશવિષે થયું;
ભૂતાકાશ વિલીન, ચિત્તાકાશમાં થઈ ગયું. ૯૧
- ચિત્તાકાશ પ્રક્ષીન, ચિદાકાશમાં થઈ જતાં;
રહ્યું ન કાંઈ ભિન્ન, એક ચિદાકાશજ રહ્યું. ૯૨
- સર્વાત્મરૂપ બ્રહ્મ, અભેદભાવે ભળિયું;
અવિદ્યાસહ જે ભ્રમ, તેની મંઠ કપાઈ ગઈ. ૯૩
- હૃદયમંથિનો ભેદ, પૂરેપૂરો થઈ ગયો;
સંશયોનો દૃઢ હેઠ, થયો સંચિતકર્મ—ક્ષય. ૯૪
- વિષયહર્ષનો નાશ, સર્વપ્રકારે થઈ ગયો;
ચિતાતણો વિનાશ, હવે સુખપૂરવક થયો. ૯૫

દામતાઓનો નાશ, થઈ આત્મકીડા કરી;
 આત્મરતિ-પ્રકાશ, તથા કૃતકૃતતા થયાં. ૯૬
 પરમાનંદિત્વ-લાભ, થયો અપૂરવ આ સમે;
 દુઃખતણો સદ્ભાવ, હવે ક્યાંઈ પણ નવ રહ્યો. ૯૭
 શુભમહિમા પ્રાપ્ત, આત્મદેવ એમાં રહ્યો;
 સિદ્ધાસન સ્થિરભાવ, તે ઉપર સ્થિરતા કરી. ૯૮
 હારે કદલીરતંબ, કોમલતાના શોભિયા;
 તોરણ મહુવિધ-રંગ, પરમપ્રીતિનાં જગક્રિયાં. ૯૯
 દમ મુવર્ણઘટમાંય, શમરૂપ જંગોદક મયું;
 હિત્સાહ અંકુર ત્યાંય, તે ઘટપર શોભી રહ્યો. ૧૦૦
 સુછત્ર સદ્ધનભાવ, મસ્તકપર મુરિથર થયું;
 શુચિ ચેતનસ્વભાવ, આમર લાગ્યું શોભવા. ૧૦૧
 નિરવધિ વ્યાપકભાવ, વ્યજનરૂપ થઈ શોભિયો;
 ધૂપ પુનિલસ્વભાવ, દીપ પ્રસન્નતા જગહજો. ૧૦૨
 સ્વરાજ્યપદામિષેક, થયો શ્રીઆનમદેવને;
 વિરાગ અને વિવેક, એ નિર્મલ જલ વર્ષિયાં. ૧૦૩
 સાન્નિધ્યક સિદ્ધિ અનેક, એ આપધિઓ આવિયો;
 સ્વરૂપનિતા ટેક, તે ગજ ને અશ્વજ બન્યાં. ૧૦૪
 મતિતીક્ષ્ણતા સાર, વિવિધ શસ્ત્રરૂપે થઈ;
 શ્રદ્ધા ઉપરતિ સાર, મણિ મોતી સોનું બન્યાં. ૧૦૫
 ક્ષમાદયાએ રૂપ, પટભૂષણનાં ધાત્રિમાં;
 સુમય સુમંથ અનુપ, પ્રણા પુષ્પમાલા થઈ. ૧૦૬
 જ્ઞાનાનંદ વિશાલ, ને શાંતિ ફલ ફલ થયાં;
 મહુવિધ શુભ આચાર, વિવિધ આદારરૂપે થયાં. ૧૦૭
 અમાનિતમહિ પીય, કિન્નર થઈ આપન કરે;

અભય આદિ છવીશ, ચંદ્ર અપ્સરા નૃત્ય કરે. ૧૦૮

પુનિત અનાદ્યતનાદ, બહુવિધ વાજાં વામિયાં;

આનંદ વધી અપાર, દશ દિશમાં વ્યાપી ગયો. ૧૦૯

ધરમ આદિ જે દેવ, તે પ્રકટી સ્તુતિ કરે;

દૂર કરી અદ્ભવ, બહુ નમ્ર થઈને વટે. ૧૧૦

ધર્માદિ દેવોએ કરેલી આત્મદેવની સ્તુતિ.

“ જય જય શુદ્ધ ! અપાર ! જય અમર ! સુપ્રકાશ ! જય;

જય વિષ્ણુ ! જગદાધાર ! જય સદૃશન ! ચિદ્રત્ન ! જય. ૧૧૧

જય સરવાધિદાન ! જય સ્થિર ! હે નિર્લેપ ! જય;

જય જય પરવિજ્ઞાન ! જય અનાદિ ! શિવરૂપ ! જય. ૧૧૨

જય જય અજ ! અવિકાર ! નિત્યશુદ્ધ ! માયારહિત !

જય આક્રિય ! જગસાર ! જય મહેશ ! સુખરૂપ ! જય. ૧૧૩

જય જય ક્ષત્ર ! અસંગ ! જય અગાધ ! જય પ્રાણપતિ !

જય જય અસંખ્ય અંગ ! જય સકલ ! એક ! અદ્વય ! જય. ૧૧૪

જય પ્રાણોના પ્રાણ ! જય નેણોના નેણ પ્રભુ !

પ્રાણુતણા જય પ્રાણ ! ત્વગ્ગુમના પ્રેરક ! જય. ૧૧૫

જય ઓતના કાન ! કર્મેન્દ્રિયપ્રેરક ! જય;

જય સંસારનિદાન ! મનોબુદ્ધિપ્રેરક ! જય. ૧૧૬

જય જગના શણુગાર ! જય રવિના પણ મહારવિ !

જય સૌમાં વસનાર ! જય શશિના પણ મહાશશિ ! ૧૧૭

જય તારંગણ-નાથ ! જય ભૂજલનેજવાયુપતિ !

જય ચરચાવરનાથ ! ગગનમાયાપ્રેરક ! જય. ૧૧૮

સર્વ દેવતા દેવ ! મહારાજ-અધિરાજ ! જય;

૧ શુદ્ધસત્ત્વશુભા સદૃશવચી બહુ શક્તિ પામેલા આદિસાદિ
ધર્મ, વૈરાગ્ય, જ્ઞાન, અધર્મ, શ્રી ને વચ્ચે.

આપતણી સૌ સેવ, કરે કાલના કાલ ગણી. ૧૧૮
 આપતણે સદ્ભાવ, સદ્ભાવ સકલતણે કરે;
 નોંય આપનો ભાવ, શૂન્યરૂપ સધળું બને. ૧૧૯
 આપતણું જે જ્ઞાન, તે પરકાશે વિશ્વને;
 ન હોય જો તે જ્ઞાન, અંધકાર વ્યાપી રહે. ૧૨૦
 આપતણે આનંદ, આનંદિત સૌને કરે;
 ન હોય તે આનંદ, દુઃખપૂર્ણ જગ થઈ રહે. ૧૨૧
 આપ નિરામય દેવ, પૂર્ણકામ પણ આપ હો;
 આપ અઠલ નિરવેવ,^૧ અકામ સર્વાતીત હો. ૧૨૨
 દુઃખાતીત પરપાર, ભાગ્યિતાવિરહિત સદા;
 અંબીર અતિ ઉદાર, વિપરીત તમ ને તેજથી. ૧૨૩
 અનભિવ્યક્ત^૨ સદાય, અનાખ્ય^૩ ને નિષ્પાપ હો;
 પુણ્યપાપ કદાચ, આપવિષે નવ સંભવે. ૧૨૪
 અવરથા જે કે'વામ, બાલ્યાદિ ત્રણ દેહની;
 આપવિષે ન મનાય, ત્રણ કાલમાં લેશ પણ. ૧૨૫
 ભાવવિકાર^૪ ન લેશ, આપવિષે કદીએ કહી;
 જાત્રદાદિ-^૫વેષ^૬, કદી ન થાયે આપને. ૧૨૬
 માન અને અપમાન, ભૂખતરસ ધડપણમરણ;
 શીતાતપનું જ્ઞાન, આપવિષે નહિ લેશ પણ. ૧૨૭
 વિશુદ્ધચેતન આપ, બ્રહ્મરૂપ પણ આપ હો;
 ભૂમા આપ અમાપ, સાક્ષી પ્રજા આપ હો. ૧૨૮

૧ નિરવેવ. ૨ નામરૂપવડે અપ્રકટ. ૩ વાણીવડે આવા એમ ન
 કહી શકાય એવા. ૪ ઉપજ્યા પડેલાં કારણરૂપે હોવું, ઉપજવું, વધવું,
 રૂપાંતર પામવું, ઘટવું ને નાશ પામવું એ ૫ ભાવવિકાર કહેવાય છે.
 ૬ જાત્રદાદિ અવસ્થાનો સંજ્ઞા.

સરવાવાસ મહેશ, ચિદાકાશ કુટસ્થ શિવ;
 મહામંગલ વિશ્વેશ, અનેક નામ એ આપનાં. ૧૩૦
 અવ્યાકૃત આકાશ, જે મતિમાં વાસો વસે;
 તેમાં આપ પ્રકાશ, યોગિપુરુષો અનુભવે. ૧૩૧
 અગ્નિતણો નહિ લેશ, દેશકાલનો લેશ નહિ;
 દિશાતણો પણ સ્વેષ, આપવિષે નવ સંભવે. ૧૩૨
 આપતણે આધાર, આ સૌની સ્થિતિ થાય છે;
 આપવિના ન લગાર, કાંઈની સત્તા સત્ય અહિં. ૧૩૩
 ગગન વાયુ તે તેજ, જલ પૃથિવી ભૌતિક સહુ;
 સકલ આપરૂપ છેજ, એમાં કાંઈ સંદેહ નહિ. ૧૩૪
 દેવ મનુષ્ય પણ આપ, દાનવ પશુ પંખી બધાં;
 કીટ જલ આપ અમાપ, તિર્યક પણ રૂપ આપનું. ૧૩૫
 સ્વર્ગે થઈ સુરરાજ, આપ લોકત્રય પાળતા;
 બૂપર થઈ મહારાજ, પ્રજાતણું પાલન કરે. ૧૩૬
 સૂર્ય શશિ થઈ આપ, ગગનવિષે બહુ શોભતા;
 પ્રહતારા પણ આપ, ઉઠકા પણ રૂપ આપનું. ૧૩૭
 વૃક્ષ છોડ તે વેલ, તણરૂપે પણ આપ છો;
 વન રણ શૈલ થયેલ, આપવિના બીજું નથી. ૧૩૮
 સાગર-નદી-નદરૂપ, સર-તળાવ પણ આપ છો;
 કૂપ-વાપિસ્વરૂપ, મેઘરૂપ પણ આપત્રી. ૧૩૯
 મૂર્તરૂપ પણ આપ, અમૂર્તરૂપ પણ આપ છો;
 સૌની અંતર-બા'ર, આપ એક શોભી રહ્યા. ૧૪૦
 દક્ષ દિશરૂપ પણ આપ, તણ કાલ પણ આપ છો;
 હું તું તે આ આપ, આપવિના અહિં અન્ય નહિ. ૧૪૧
 જાણે આપ સ્વરૂપ, જાણવાનું કે નવ રહે;

મને આપ સુખરૂપ, મળવાનું સૌ મળી જનું. ૧૪૨
 નિષેધ-અવધિરૂપ, જાણે જાની આપને;
 બાધ કરી દસ્યરૂપ, સૌમાં દેખે આપને. ૧૪૩
 થતાં આપનું જ્ઞાન, કાંઈ કરતગ્ય રહે નહિ;
 દૂર થતાં અજ્ઞાન, પરમાનંદી તે બને. ૧૪૪
 મહિમા આપ અપાર, મનવાણી પહોંચે નહિ;
 કાંઈ ન પામે પાર, ચક્તિ થઈ અટકી રહે. ૧૪૫
 રતનીએ વારંવાર, નમીએ વારંવાર બહુ;
 ટાળે બેદ અસાર, નિવાસ આપવિષે દમ. ” ૧૪૬

સ્વારાજ્યની પ્રાપ્તિ થયા પછી આત્મદેવની સ્થિતિ.

શુચિ આનંદ અપાર, જેમાં લેશ ન દુઃખતણો;
 શીતલતા અતિસાર, આત્મદેવમાં ઉદ્ભવ્યાં. ૧૪૭
 સત્યિતસુખસ્વરૂપ, દુઃખાતીતપદ અનુભવ્યું;
 બ્યાપક અસંગરૂપ, અજ-અનંતરૂપ બાળિયું. ૧૪૮
 અવિકારીજ સદાય, કદી વિકારી થાય નહિ;
 એક અદૈત વદાય, તે રૂપે તે સ્થિત થયા. ૧૪૯
 સ્પૃહાતણો નહિ લેશ, પરમનિઃસ્પૃહતા અનુભવી;
 છૂટ્યા સર્વે કલેશ, કલેશાતીતપદ બાળતાં. ૧૫૦
 થમું સ્વરૂપનું જ્ઞાન, તથા ટળી સૌ જ્ઞાનની;
 ટળ્યું, દુઃખદ અજ્ઞાન, ત્યજવાનું કે નવ રહ્યું. ૧૫૧
 મળતાં પરમાનંદ, શું મેળવવું શેષ રે ?
 ત્રિવિધ તાપના હંદ, તે સરવે છૂટી ગયા. ૧૫૨
 પામ્યું સંચિત તાપ, સ્પર્શે નહિ ક્રિયમાણનો;
 પ્રારબ્ધનો વિનાશ, કરવા લાગ્યા બોગથી. ૧૫૩
 રહ્યું કાંઈ નેમ, જે નહિના પરવાહમાં;

સહુ ક્રિયાઓ તેમ, પ્રારબ્ધકરમથી ચલનતા. ૧૫૪
 દિનપતિ આદિ જેમ, સમભાવે નિજ ગતિ કરે;
 પ્રાપ્ત કર્મ સૌ તેમ, રાગદ્વેષ મૂકી કરે. ૧૫૫
 નહિ હર્ષ નહિ ખેદ, સમભાવે તે વરતતા;
 દુઃખ ભય ને નિર્વેદ, તે કદીએ નવ ધારતા. ૧૫૬
 બહુ પ્રસન્ન સદાય, રેતા શુચિ સ્મિત ધારીને;
 કરતા નહિ કદાય, ચિંતન ભૂતભવિષ્યનું. ૧૫૭
 નહિ ક્રોધમાં વેર, ગાઢ પ્રેમ નહિ ક્રોધમાં;
 શાંતિની શુભ ભેર, દશે દિશે વિસ્તારતા. ૧૫૮
 ક્ષમાતણા બંડાર, અવધિ ઉદારતાતણા;
 દયાતણા આગાર, છતાં સંગવિરહિત સદા. ૧૫૯
 રાકાશથી અકલંક, નિરબ્ધ ખમાં^૨ શોભી રહે;
 વિરહિત સકલ કલંક, તેમજ તે શોભી રહ્યા. ૧૬૦
 પવનપેઠ નિરોધ, રહેવા લાગ્યા તે સદા;
 નથી લાગતો એપ, અસંગને આ વિશ્વમાં. ૧૬૧
 પોતાનો સદ્ભાવ, કરે ભાષ^૩ સૌ વસ્તુનો;
 સૌનો થાય અભાવ, જો પોતે નવ હોય તો. ૧૬૨
 પોતાનો પરકાશ, પરકાશે આ દશ્યને;
 ન હોય તે કિન્નર, સર્વ તમોમય અષ્ટ રહે. ૧૬૩
 પોતાનો આનંદ, સૌને આનંદિત કરે;
 નહિ તો દુઃખરૂપ હુંદ, સર્વ સ્થલે દબે પડે. ૧૬૪
 એવો અનુભવ થાય, આત્મદેવને સર્વદા;
 પરમસુખજ દરશાય, જ્યાં દેખે ત્યાં જીમને. ૧૬૫
 દશ દિશ ને આકાશ, ને તેમાંની વસ્તુ સૌ;

તેનો કલ્પિત વાસ, નિજમાં લાગ્યા દેખવા. ૧૬૬
 પોતામાં સૌ ભૂત, ભૂતોમાં પોતે રહ્યા;
 એ અનુભવ અહ્ભુત, સંશયવિણુ અતિદૃઢ થયો. ૧૬૭
 ભૂતાદિ જે કાલ, ને તેમાંની વસ્તુઓ;
 જે નિજરૂપ વિશાલ, તેમાં કલ્પિત અનુભવ્યા. ૧૬૮
 સંગી છતાં અસંગ, અક્રિય રે' સક્રિય છતાં;
 લેશ ન લાગે રંગ, દશ્ય વિધનો એમને. ૧૬૯
 વિષયીનું મન જેમ, રહે સદા નિજ વિષયમાં;
 આત્મદેવની તેમ, સ્વરૂપવિષે સ્થિરતા થઇ. ૧૭૦
 આતિ ઉત્તમ આચાર, વિચાર ઉત્તમ સેવતા;
 સેવે શુભ વ્યવહાર, નિજરૂપમાં સ્થિર રહી. ૧૭૧
 સ્થાવરજંગમમાંય, નિજરૂપ લાગ્યા દેખવા;
 રે' વિકૃતિ કેમ ત્યાંય ? બેદયુદ્ધિ જ્યાં લેશ નહિ. ૧૭૨
 જોતાં નિજ વિલાસ, વિષયેચ્છાઓ સૌ શમી;
 દશ્યમાં રહે હિંસા, પરમાનંદપદે રહી. ---

જિજ્ઞાસુઓને ઉપદેશ.

જીવ સૌ આત્મદેવ, બ્રહ્મ થઇ નિજરૂપથી;
 જ્યાં ધરી અહમેવ, ત્રિવિધતાપને ભોગવે. ૧
 ગુરુશાસ્ત્ર-ઉપદેશ, જે પ્રેમે હૃદયે ધરે;
 શર્મા અગ્નિ અશેષ, ત્રિવિધતાપ સહજે શમે. ૨
 ધરી શ્રદ્ધા ઉત્સાહ, અડગ યત્ન નિશ્ચિન કરે;
 સમશે સધળા દાહ, પરમસુખરૂપ પામતાં. ૩

